

دانشکده حقوق و علوم سیاسی
پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته حقوق خصوصی

مطالعه تطبیقی نفقه زوجه در حقوق ایران، مصر، عراق و لبنان

توسط:

محمد امیری

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمدعلی خورسندیان

اساتید مشاور:

جناب آقای دکتر علی اصغر حاتمی

سرکار خانم دکتر محبوبه مینا

بهار ۱۳۹۲

به نام خدا

اظهارنامه

اینجانب محمد امیری (۸۹۰۶۴۸) دانشجوی رشته حقوق خصوصی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز اظهار می‌کنم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات آن را نوشته‌ام. همچنین اظهار می‌کنم که پژوهش و موضوع پایان نامه ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق آیین نامه مالکیت فکری و معنوی از آن اینجانب و دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: محمد امیری

تاریخ و امضا:

تقديم به:

بهار...

و شعر...

سپاسگزاری

بیشتر از آنچه کلمات منتقل معانی باشند قدر دانم از:

خانواده‌ام...

سه استاد عزیزم، دکتر خورسندیان، دکتر حاتمی و دکتر مینا که مضاف بر تدریس علم و انسانیت در دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد، در تهیه پایان‌نامه نیز درخواست زحمت بنده را اجابت کردند...
و آقای مهندس پزشک که ذمه بنده از بار الطافشان هرگز بری نخواهد شد...

چکیده

«مطالعه تطبیقی نفقه زوجه در حقوق ایران، مصر، عراق و لبنان»

به کوشش:

محمد امیری

حقوق ایران متأثر از نظریات فقها امامیه است و نظر به این که حقوق کشورهای مصر، عراق و لبنان ریشه در فقه عامه دارد؛ در زمینه نفقه زوجه نیز در حقوق این ۴ کشور در کنار تشابهات، تفاوت‌هایی دیده می‌شود.

با اینکه از لحاظ شرایط وجوب، مصادیق، ملاک تعیین نفقه، استحقاق نفقه در عده وفات، حق تقدم نفقه زوجه، ضمانت اجرای مدنی و مجازات ضمانت اجرای کیفری، قواعد و مقررات نظام حقوقی ایران با حقوق مصر، عراق و لبنان تفاوت دارد، اما این چهار نظام حقوقی در خصوص ماهیت حق زن بر نفقه، موارد سقوط نفقه، استحقاق نفقه در زمان عده رجعیه و عده طلاق بائن و فسخ نکاح و تبدیل شدن نفقه گذشته به دین با یکدیگر مشترک هستند.

کلید واژه‌ها: ماهیت نفقه زوجه، ارکان نفقه، مصادیق نفقه، ویژگی‌های نفقه زوجه، ملاک تعیین نفقه.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

.....مقدمه

فصل اول: کلیات

.....مبحث اول: مفهوم و انواع نفقه زوجه

.....گفتار اول: تعریف لغوی نفقه

.....گفتار دوم: تعریف اصطلاحی نفقه

.....گفتار سوم: انواع نفقه

.....مبحث دوم: نفقه زوجه در ادیان مختلف

.....مبحث سوم: مبنا و ماهیت نفقه زوجه

.....گفتار اول: مبانی فقهی و حقوقی نفقه زوجه

.....بند اول: مبانی فقهی نفقه زوجه

.....الف: آیات

.....ب: روایات

.....ج: اجماع

.....د: عقل

.....هـ: قیاس

.....بند دوم: مبانی حقوقی نفقه زوجه

.....الف: نظریات حقوق دانان ایران

.....ب: نظریات حقوق دانان عامه

.....گفتار دوم: ماهیت حقوقی نفقه زوجه

.....بند اول: بررسی اموالی که انتفاع از آنها موجب تلف عین آنها است

.....بند دوم: بررسی اموالی که انتفاع از آنها موجب تلف عین آنها نیست

.....الف) مسکن و اثاث البیت

.....ب) لباس

فصل دوم: قلمرو وجوب نفقه زوجه و مصادیق آن

.....مبحث اول: شرایط وجوب نفقه و موارد سقوط آن

.....گفتار اول: شرایط وجوب نفقه

.....بند اول: دائمی بودن عقد

الف: نفقه در نکاح منقطعه
ب: شرط پرداخت نفقه عقد موقت در رویه قضایی
بند دوم: تمکین
الف: مبانی حقوقی رابطه تمکین و نفقه
ب: مانعیت نشوز
ج: نفقه در فاصله عقد تا زفاف
د: تمکین یا نشوز در رویه قضایی
گفتار دوم: موارد سقوط نفقه
بند اول: موارد مشترک سقوط نفقه
الف) نشوز
ب) کودکی زوجه
ج) ارتداد زوجه
د) مسافرت زوجه
ه) کودکی زوج و زوجه کبیره
و) بیماری زوجه
بند دوم: موارد سقوط نفقه در فقه عامه
الف) زندانی بودن زوجه
ب) اشتغال زوجه
ج) فساد نکاح
د) عسر و حرج
بند سوم: مواردی که نشوز محسوب نمی‌شود
الف: مصادیق
ب: رویه قضایی
مبحث دوم: مصادیق و مقدار نفقه زوجه
گفتار اول: مصادیق نفقه زوجه
بند اول: مسکن
بند دوم: نان
بند سوم: البسه
بند چهارم: اثاث منزل
بند پنجم: خادم
بند ششم: هزینه‌های درمانی
بند هفتم: هزینه‌های نظافت و بهداشت

گفتار دوم: مقدار نفقه زوجه
گفتار سوم: ملاک تعیین مقدار نفقه
بند اول: ملاک حال زوج است
بند دوم: ملاک حال زوجین است
بند سوم: ملاک حال زوجه است

فصل سوم: ویژگی‌های نفقه زوجه

مبحث اول: نفقه زوجه پس از انحلال نکاح
گفتار اول: نفقه در زمان عده رجعیه
گفتار دوم: نفقه در زمان عده طلاق بائن و فسخ نکاح
بند اول: زن غیر حامل
بند دوم: زن حامل
گفتار سوم: نفقه در زمان عده وفات
بند اول: زن غیر حامل
بند دوم: زن حامل
بند سوم: فوت شوهر در زمان عده
گفتار چهارم: نفقه زوجه در زمان عده وطی به شبهه
مبحث دوم: امتیازات نفقه زوجه بر نفقه اقارب
گفتار اول: حق تقدم نفقه زوجه
بند اول: تقدم نفقه زوجه بر نفقه اقارب
بند دوم: تقدم نفقه زوجه بر دیگر دیون شوهر
بند سوم: تقدم نفقه زوجه در رویه قضایی
گفتار دوم: تبدیل شدن نفقه گذشته به دین
گفتار سوم: تفاوت‌های نفقه زوجه با نفقه اقارب
مبحث سوم: ضمانت اجرای نفقه زوجه
گفتار اول: ضمانت اجرای کیفری
بند اول: طرح بحث
بند دوم: ضمانت اجرای کیفری در رویه قضایی
گفتار دوم: ضمانت اجرای مدنی
بند اول: ضمانت اجرای مدنی در انواع نفقه
الف: نفقه گذشته
ب: نفقه آینده

..... بند دوم: ضمانت اجرای مدنی در رویه قضایی

..... نتیجه گیری

..... فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

یکی از نتایج زندگی مشترک زوجین که نه تنها در قرون گذشته بلکه در سال‌های اخیر مورد توجه جامعه شناسان، حقوق دانان و سایر علماء علوم انسانی قرار گرفته است، مساله نفقه می‌باشد. زیرا زوج با توجه به شرایط مالی، فردی، اجتماعی، فرهنگی، دینی و . . . مکلف به تامین آن نسبت به همسر خود می‌باشد.

شایان ذکر است که پرداخت نفقه از ناحیه همسر در خانواده‌های گسترده و هسته‌ای کاملاً متفاوت بوده و می‌باشد، زیرا در خانواده‌های گسترده معمولاً فردی به عنوان بزرگ خانواده مسئول پرداخت نفقه به چندین خانواده و افراد تحت تکفل است، اگرچه افراد دیگری از همان خانواده‌ها که معمولاً فرزندان ذکور هستند نیز در قالب‌های گوناگون به وی مساعدت‌های مالی می‌نمایند تا به روند زندگی و مسائل مالی خانواده خللی وارد نشود که به نظر می‌رسد تقریباً اکثر خانواده‌های سنتی در جوامع بشری از چنین روشی استفاده نموده و می‌نمایند که بعضاً هنوز در بعضی از کشورها به عنوان یک عرف و سنت پابرجا مورد پذیرش قرار گرفته و از احترامات فراوانی نیز برخوردار می‌باشد. اما در خانواده‌های هسته‌ای معمولاً فرزندان بعد از رسیدن به سن بلوغ و رشد و پس از جدا شدن از پدر و مادر خویش، ضمن تشکیل خانواده مستقل، خود به عنوان یک مدیر، مسئول تامین کلیه مایحتاج خانواده و من جمله نفقه زنان می‌باشند که نمونه آن امروزه در جوامع غربی به شکل کاملاً محسوس و ملموس نمایان است. اکنون لازم است بیان نماییم که در اکثریت قریب به اتفاق جوامع بشری طبق عرف اجتماعی، نقش مرد از جایگاه ویژه‌ای در تنظیم و اداره اقتصاد خانواده برخوردار می‌باشد، زیرا در همین جوامع نیز بر اساس یک تقسیم بندی کلی افراد به روستانشین و شهرنشین تقسیم می‌شوند و ساختار فرهنگی و قالب‌های

درون سنتی آن، شکل دهنده ارزش‌ها و رفتارها در زندگی خانوادگی است. نکته دیگری که باید به آن توجه نمود، این است که شرایط اقلیمی و محیطی هم تاثیر بسزایی در روابط افراد جامعه، خاصه خانواده داشته است.

امروزه با توجه به پیشرفت‌های علمی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی و لزوم ارتباط با افراد یا اقوام دیگر در جهان که خود مرهون وجود وسایل مدرن امروزی من جمله اختراع تلفن، کامپیوتر، شبکه‌های عظیم ماهواره‌ای و در دسترس بودن کتب و مجلات در زمینه‌های گوناگون علمی می‌باشد که حس الگوبرداری را حدت و تهییج بخشیده است که در این رابطه ایجاد روش‌ها و سبک‌های جدید در دارا شدن اقتصاد پویای خانواده نیز بی تاثیر نبوده است و بالتبع مدیریت اقتصاد خانوادگی را به نوبه خود علمی و متحول ساخته و با تکیه بر الگوهای جدید بسیاری از مسائل مالی خانواده را مرتفع کرده است.

نکته‌ای که قابل توجه و امعان نظر می‌باشد این است که در ادیان الهی، خاصه ادیان دارای کتب آسمانی، از سوی خداوند منان دستوراتی پیرامون لزوم تشکیل خانواده و روابط زوجین با یکدیگر وجود دارد که از جمله آن کتب آسمانی می‌توان قرآن کریم را نام برد که به وسیله وحی به پیامبر اسلام نازل شده است که در این کتاب ارزشمند الهی به سبکی خاص از جزئی‌ترین تا کلی‌ترین مسائل خانواده به قدری شگفت‌انگیز بحث به میان آورده شده است و به قدری زیبا روش‌ها و الگوهای ارائه شده است که اگر تمامی انسان‌های روی کره زمین اعم از زن و مرد به آن توجه نموده و به آن عمل نمایند دیگر جز قضایایی چون ایمان به خدا، عدالت خواهی، حس نوع دوستی، وفاء به عهد، اعتقاد عمیق به آخرت و روز معاد و ... مسائل دیگری ذهن بشر را به خود معطوف و مشغول نخواهد کرد، تا چه رسد به مسائل جزئی و کم ارزش همچون روابط اقتصادی زوجین. از این گذشته در سخنان پیامبر عظیم‌الشان اسلام و ائمه طاهرين عليهم السلام به کرات احادیثی نقل شده است که دلالت بر توجه آنان به مسائلی چون تشکیل خانواده و روابط زوجین دارد که خانواده‌ها می‌توانند با

استفاده از آیات الهی و روایات و احادیث انبیا و امامان معصوم زندگی مشترک خود را به شکلی خداپسندانه که مقبول زوجین و رضایت خداوند باشد با تکیه بر الگوهای الهی و دینی ترسیم کرده و به زندگی ادامه دهند.

اکنون لازم است اشاره کنیم که در اکثر جوامع در زندگی مشترک زوجین نقش مرد از اهمیت فراوانی برخوردار می‌باشد، زیرا بر اساس عرف و مقتضیات فردی و اجتماعی هر جامعه‌ای، تعدادی از وظایف از جمله تامین معاش خانواده و اقوام نزدیک برعهده بزرگ خانواده و معمولاً مرد است، اگرچه در بعضی از کشورها زن‌ها نیز بعضی از امور و وظایفی را که برعهده مردان می‌باشد را به نحو احسن انجام می‌دهند و این موضوعات موجبات اسقاط تسلط مرد بر خانواده اش و اعمال وظایف خاص مدیریتی وی نخواهد بود. نکته قابل توجه دیگر این است که در بعضی اقوام، موضوع تامین معاش و نفقه، محدود به زن و فرزند نمی‌شود بلکه اصولاً افراد و اقوام نزدیک خانواده را شامل می‌شود که به لحاظ عرف و دامنه اخلاقیات هر اجتماع، انعطاف پذیری فراوانی دارد.

نفقه زن و احکام آن باید با توجه به نظام خانوادگی مسلمانان و دیدگاه اسلام نسبت به انسان و در کلی مرتبط نگریسته شود تا بتواند در مقابل طرح‌های دیگر پاسخگوی مشکلات باشد نه مشکل زای دفاع ناپذیر.

بحث نفقه زن، از دیرباز در فقه شیعه همواره زیربخشی از مبحث کلی تر «نفقات» بوده است. این بحث می‌تواند با توجه به گسترش و تحول نهادهای اجتماعی، همواره دچار تحول باشد.

نفقه از جمله مهمترین مسائل حقوق خانواده است که در تمام مراحل زندگی خودنمایی می‌کند. نفقه چه در زمان نکاح و چه پس از آن، چه در ارتباط بین زن و شوهر و چه در ارتباط بین پدر و فرزند محل بحث و گفتگوی فراوان دارد.

با پیشرفت تمدن و صنعت و میل بشریت به سمت زندگی بهتر این انتظار وجود دارد که نهاد خانواده نیز منسجم‌تر و پویاتر از قبل شود. اگر در دوران زناشویی

زوجین آگاه به مسائل و مشکلات یکدیگر باشد و حقوق و تکالیف خود را رعایت کنند تا اهمالی در انجام وظایف زناشویی صورت نگیرد و توقعات خود را نسبت به طرف مقابل کمتر نمایند، بسیاری از مشکلات آن‌ها حل می‌شود و خانواده به شکلی مطلوب به حیات خود ادامه خواهد داد. تأکید و ترجیح ما بر وجود خانواده‌هایی منسجم و قوی است و وجود چنین نهادی جز با رعایت حقوق توسط اعضاء خانواده و حل مشکلات از طریق گفتمان میسر نخواهد بود.

با این اوصاف و با در نظر گرفتن این مسأله که پرونده‌های حقوق خانواده هنوز نیز به عنوان پرجمعیت‌ترین گروه پرونده‌ها در محاکم قضایی خودنمایی می‌کنند، ما تصمیم گرفتیم موضوع «نفقه زوجه» را جهت بررسی به عنوان یک عمل پژوهشی برای پایان‌نامه خود برگزینیم تا هم از جهت نظری آن را بررسی کنیم و قدری از زحمات اساتیدمان را جبران نماییم و هم از نظر عملی راهگشای گروه کثیری از هم‌نوعانمان باشیم.

در انجام این پایان‌نامه، زحمات و سختی‌ها فراوان بود، اما خداوند منان را بی‌نهایت سپاس‌گزارم که در مسیری گام نهاده‌ام که در نهایت رضایت خالق و خلق را در پی خواهد داشت. این تحقیق به من این فرصت را داد تا سعادت غرق شدن و بهره بردن یومیه از منابع فقه اسلامی را داشته باشم. مضافاً قدری از دینم را نسبت به جامعه‌ام و مادران بی‌پناهی که بعضاً بی‌سوادانه در پی احقاق حق خود هستند و در بسیاری از روزها به اقتضای شغل آنان را در دادگاه خانواده ملاقات می‌کردم، ادا کنم. باشد که حتی انگشت‌شمار آنان دعای خیر صادقانه‌شان را قلباً بدرقه راهم کنند.

بدون شک نفقه موضوعی است که از فقه وارد حیات حقوقی ما ایرانیان و در ابعادی بزرگ‌تر مسلمانان شده است. نویسندگان قانون مدنی که در میان آنان متخصصان بزرگ فقه اسلامی وجود داشتند، با دریایی بی‌کران از قواعد فقهی روبرو بودند که تدوین و مرتب کردن منطقی آن‌ها کاری بس بزرگ و سخت بود. این مهم توسط آن بزرگان صورت گرفت تا ما امروز بتوانیم فقه را در مجموعه‌ای مدون مورد

استفاده قرار دهیم. لذا سپاس فراوان باید داشت اول از فقها و سپس نویسندگان بزرگ قانون مدنی.

«نفقه زوجه» از توابع نکاح سالم و زیر مجموعه احوال شخصیه است. با توجه به اینکه در باب احوال شخصیه، نویسندگان قانون مدنی توجه بیشتری به فقه مبذول داشته‌اند و این که نفقه در حقوق کشورهای خارجی به عنوان یک امر دو طرفه بین زوجین مطرح است، لذا منبع اصلی ما برای انجام این تحقیق فقه اسلامی است.

فقه اسلامی به عنوان دریایی بی‌کران از قواعد و نظریات توسط دو گروه از فقها مورد استمرار و مذاقه واقع شده است. فقهای امامیه و فقهای عامه. حقوق ایران متأثر از فقه امامیه و حقوق کشورهای بی‌کران از فقه عامه است. لذا ما سعی کرده‌ایم تا مضاف بر یعنی مصر، لبنان و عراق، متأثر از فقه عامه است. لذا ما سعی کرده‌ایم تا مضاف بر تطبیق حقوق ایران، مصر، عراق و لبنان در موضوع «نفقه زوجه»، فقه امامیه و عامه را نیز در این خصوص تطبیق دهیم. ذکر این نکته نیز لازم است که بدانیم فقه عامه شامل ۴ مکتب بزرگ حنفی، مالکی، شافعی و حنبلی است که ما سعی کردیم نظریات هر ۴ مکتب را قید کنیم. این بررسی فقهی مزاد بر بررسی قانون فعلی ۴ کشور مورد مطالعه است.

روش و سازمان تحقیق

گرچه اصل و مبنای این تحقیق روش کتابخانه‌ای و مطالعه و تدقیق در کتب فقهی و قانونی بوده است، اما نظر به این که مجرای این نظریات جایی جز محاکم نیست، ما سعی کرده‌ایم تا در محاکم نیز موضوع را مورد مطالعه میدانی قرار دهیم.

این تحقیق شامل سه فصل است. در فصل اول ما به مفاهیم، مبنا و ماهیت نفقه پرداخته ایم.

فصل دوم با عنوان «قلمرو وجوب نفقه زوجه، مصادیق و موارد آن» به شرایط وجوب و موارد سقوط و مصادیق و مقدار نفقه زوجه پرداخته است.

فصل سوم نیز با عنوان «ویژگی‌های نفقه زوجه»، مباحث ویژگی‌های نفقه زوجه پس از انحلال نکاح، امتیازات نفقه زوجه بر نفقه اقارب و ضمانت اجرای نفقه زوجه را در خود جای داده است.

فصل اول

کلیات

مبحث اول: مفهوم و انواع نفقه زوجه

نفقه واژه‌ای است که از فقه وارد ادبیات حقوقی شده است و از دو جنبه قابل بررسی است. هم از نظر لغوی و هم از نظر اصطلاحی.

گفتار اول: تعریف لغوی نفقه

نفقه در لغت عبارتست از «آنچه صرف هزینه عیال و اولاد کنند، هزینه زندگی زن و فرزندان، روزی و مایحتاج»^۱ علاوه بر این، یکی از اساتید حقوق، نفقه را چنین توضیح و تفسیر کرده است: «انفاق به معنی صرف کردن است و نفقه اسمی است از انفاق.»^۲

دانشمندان علم لغت برای واژه نفقه ریشه‌های متفاوتی ذکر کرده‌اند.

۱- ریشه معنای نفقه را عموماً دانشمندان لغت‌شناس دو چیز می‌دانند:

یکی خروج، رفتن و هلاک شدن و دیگری شیوع و رواج پیدا کردن.

۲- جوهری میان کاربرد کلمه نفقه تفاوت قائل شده است. وی در کتاب خود

می‌نویسد: «نفقه الدابه تنفق نفوقاً ای ماتت، نفقه البیع نفاقاً بالفتح ای راج.»^۳

هنگامی که این واژه در مورد حیوان بکار رود به معنای مرگ و هلاک حیوان

است و اگر در مورد معامله‌ای بکار رود، به معنای شیوع و رواج آن است. قاموس

المحیط و لسان العرب نیز معانی فوق را تایید کرده‌اند.^۴

۳- برخی دیگر از دانشمندان، نفقه را به معنی بذل و بخشش می‌دانند.

^۱ - معین، فرهنگ فارسی معین، جلد چهارم، مؤسسه چاپ و انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۴۷.

^۲ - محمدجعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوقی، انتشارات گنج‌دانش، چاپ ۷، سال ۱۳۴۷.

^۳ - جوهری، صحاح اللغة، کلمه ن، ف، ق.

^۴ - فیروزآبادی، قاموس المحيط، ص ۱۱۹۵، جمال‌الدین محمدبن مکرم، لسان العرب، ج ۱۰، ص ۳۷۵.

در اقرب الموارد آمده است: «اسم من الانفاق و ماتنقه من الدراهم و نحوها.»^۱ و بعضی دیگر در معنای این واژه گفته‌اند:

«هی لغه ما ینفقه الانسان علی عیاله»^۲ یعنی در لغت به معنای چیزی است که انسان برای عیالش خرج می‌کند. هر چند که به نظر می‌رسد دو تعریف اخیر بیشتر معنای اصطلاحی نفقه را می‌رساند. به هر حال نفقه از ریشه هلاک شدن، خرج کردن، رفتن و خروج یافتن است، هر چند دیده می‌شود که گروهی با این نظر مخالف هستند و اعتقاد دارند، نفقه مشتق شده از نفوق به معنای هلاک نیست، بلکه اشیایی است که مرد برای خانواده‌اش خرج می‌کند،^۳ که این نظر نیز با میل به سمت تعریف اصطلاحی نفقه ارائه شده است.

با مد نظر قراردادن نظریه زمخشری، مبنی بر اینکه هر کلمه‌ای که فاء‌الفعل آن حرف «ن» و عین‌الفعلش «ف» باشد بر خروج و رفتن دلالت می‌کند، مثل نفق و نفر و نفخ و نفس و نفر و غیره،^۴ می‌توان گفت که نفقه از ریشه رفتن، هلاک شدن، صرف کردن و خرج کردن است.

این نکته نیز قابل ذکر است که نفقه اسم مصدر است، مصدرش «نفوق» و جمع آن «نفقات» و «نفاق» است.^۵

گفتار دوم: تعریف اصطلاحی نفقه

عمده فقهای امامیه نفقه زوجه را به معنای «غذا، لباس، مسکن و غیره» می‌دانند.^۶ که البته این تعریف نیست و تنها ذکر مصادیق است.

^۱ - سعید الخوری الشرتونی البنانی، اقرب الموارد، ص ۱۳۳۱.

^۲ - محمد محی‌الدین، الاحوال الشخصیه فی الشریعه الاسلامیه، ص ۱۹۲؛ همچنین ر. ک عابدین، مختصر احکام الزواج، ص ۶۵؛ ابن عابدین، ردالمختار علی در المختار، ج ۲، ص ۶۴۳؛ علاء‌الدین خروفه، شرح قانون الاحوال الشخصیه، ص ۳۰۳.

^۳ - ابن نجیم، البحر الرائق، ج ۴، ص ۱۸۸.

^۴ - به نقل از ابن عابدین، رد المختار علی در المختار، ج ۲، ص ۶۴۳.

^۵ - جزیری، الفقه علی مذاهب الاربعه، ج ۴، ص ۵۵۳؛ نیز ر. ک بدران ابوالعینین، الزواج و الطلاق فی الاسلام، ص ۱۷۵.

^۶ - رک محقق، شرایع، ج ۲، ص ۳۱۹، قواعد، کتاب النکاح. المقصد الخامس فی النفقات؛ سیدمحسن حکیم، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۲۱۳؛ امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۳۱۵؛ سیدابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ص ۳۹۳.

گرچه می‌توان از این عبارت برداشت کرد که از نظر آنان نفقه همان نیازمندی‌های زن است، اما تعداد کمی از فقهای امامیه نیز نفقه را به معنای خوراک زن گرفته و آن را در مقابل لباس و مسکن می‌دانند.^۱

حقوق دانان معاصر نیز در خصوص معنای اصطلاحی نفقه نظرات گوناگونی مطرح کرده‌اند. یکی از حقوق‌دانان واژه نفقه را در متون فقهی چنین تعبیر و تفسیر می‌نماید: «نفقه عبارتست از تأمین هزینه زندگی کسی، آن گونه که عادتاً به آن نیازمند است، از خوراک، پوشاک و مسکن و سایر نیازمندی‌های زندگی.»^۲

ماده ۱۱۰۷ سابق قانون مدنی، نفقه را چنین تعریف می‌کرد: «نفقه عبارتست از مسکن و البسه و غذا و اثاث البیت که به طور متعارف با وضعیت زن متناسب باشد و خادم در صورت عادت زن به داشتن خادم یا احتیاج او به واسطه مرض یا نقصان اعضا.» اما این ماده در ۱۹ آبان ماه سال ۱۳۸۱ به شکل ذیل اصلاح گردید:

«نفقه عبارتست از همه نیازهای متعارف و متناسب با وضعیت زن، از قبیل مسکن، البسه، غذا، اثاث منزل و هزینه‌های درمانی و بهداشتی و خادم در صورت عادت یا احتیاج بواسطه نقصان یا مرض»

می‌بینیم که ماده ۱۱۰۷ نیز، تعریفی از واژه نفقه ارائه نداده است و تنها به ذکر پاره‌ای از مصادیق آن بسنده می‌کند. در همین راستا یکی از اساتید حقوق سعی کرده است که نفقه را تعریف نماید. وی می‌نویسد: «نفقه از نظر حقوقی عبارتست از تأمین مخارج ضروری خود یا افرادی که تحت تکفل شخص بوده و شخص قانوناً ملزم به رعایت و پرداخت آن باشد.»^۳

فقهای عامه و حقوق‌دانان کشورهای عربی نیز معمولاً نفقه را چنین تعریف می‌کنند:^۴

^۱ - محمدمنتظری، احکام ازدواج و طلاق از نظر اسلام، ص ۱۵۶.

^۲ - علیرضا فیض، مبادی فقه و اصول و بخشی از مسائل آن دو علم، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۳۸۷.

^۳ - رضا نوری، حقوق خانواده در حقوق مدنی، ص ۶۴.

^۴ - ر. ک عبدالرحمن جزیزی، الفقه علی مذاهب الاربعه، ج ۴، ص ۵۵۴؛ فتاوی الخانیه، ص ۳۸۸؛ انوار الخطیب، الزواج فی شرع الاسلامی و القوانين اللبنانیه، ص ۴۴؛ محمد ابوزهره، الاحوال الشخصیه، قسم الزواج، ص ۲۳۵؛ ابن نجیم، البحر الرائق، ج ۴، ص ۱۹۰؛ صبحی محمصانی، المبادی الشرعیه و القانونیه، ص ۲۰۲؛ خروفه، شرح قانون الاحوال الشخصیه، ص ۳۰۳.